



Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2017 roku

WARSZAWA 2019



Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2017 roku

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr	Monika Juchniewicz
mgr inż.	Katarzyna Kambo
mgr	Paweł Michalak

Warszawa 2019

Redakcja techniczna
Monika Furmaniak

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-794-3

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (0 22) 505 44 39
Tel./faks: (0 22) 826 93 22
E-mail: portal@fadm.pl
Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Spis treści

1.	Wstęp	5
2.	Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)	6
2.1.	Informacje ogólne o FADN	6
2.2.	Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.....	8
2.3.	Zakres podmiotowy FADN.....	10
2.4.	Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	11
2.5.	Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”	11
2.6.	Zakres przedmiotowy FADN.....	13
3.	Cele, metoda i obiekty badawcze	14
3.1.	Cele opracowania	14
3.2.	Metoda	14
3.3.	Obiekty badawcze	16
4.	Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników.....	19
5.	Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników	23
5.1.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)	23
5.2.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6).....	26
5.3.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)	29
6.	Podsumowanie.....	32
7.	Aneks tabelaryczny	33

Spis wykresów

Wykres 1.	Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach	18
Wykres 2.	Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego.....	18
Wykres 3.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8).....	19
Wykres 4.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	20
Wykres 5.	Struktura badanego zbioru gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)	21
Wykres 6.	Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2017 roku (34 743 zł).....	22

Wykres 7.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	23
Wykres 8.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	24
Wykres 9.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)	26
Wykres 10.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)	27
Wykres 11.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)	29
Wykres 12.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)	30

1. Wstęp

Kluczowy wpływ na podejmowane przez rolnika decyzje produkcyjne i inwestycyjne w gospodarstwie rolnym ma sytuacja finansowa i ekonomiczna rodziny. Zależność ta wynika z faktu, że w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy budżetem gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego rodziny rolnika. W szczególności dotyczy to przepływu kapitału. W okresie obrachunkowym realizowane są, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierunkowe przekazania kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym. Z tego powodu istotne są informacje dotyczące dochodów zarówno z gospodarstw rolnych jak i spoza gospodarstw.

Dla pełniejszego przedstawienia sytuacji finansowej w gospodarstwach rolnych pogrupowano je według trzech kryteriów:

- typu rolniczego,
- klas wielkości ekonomicznej,
- klas wielkości obszarowej.

Analizę wykonano wykorzystując dane rachunkowe zbierane w ramach Polskiego FADN oraz dane o dochodach spoza gospodarstwa rolnego uzyskane z badania ankietowego, przeprowadzonego w tych samych gospodarstwach, w których prowadzono rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN.

Analiza jest kontynuacją badań prowadzonych w tym obszarze od 2004 roku. Prezentowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w publikacjach Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich UE (DG AGRI).

2. Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)

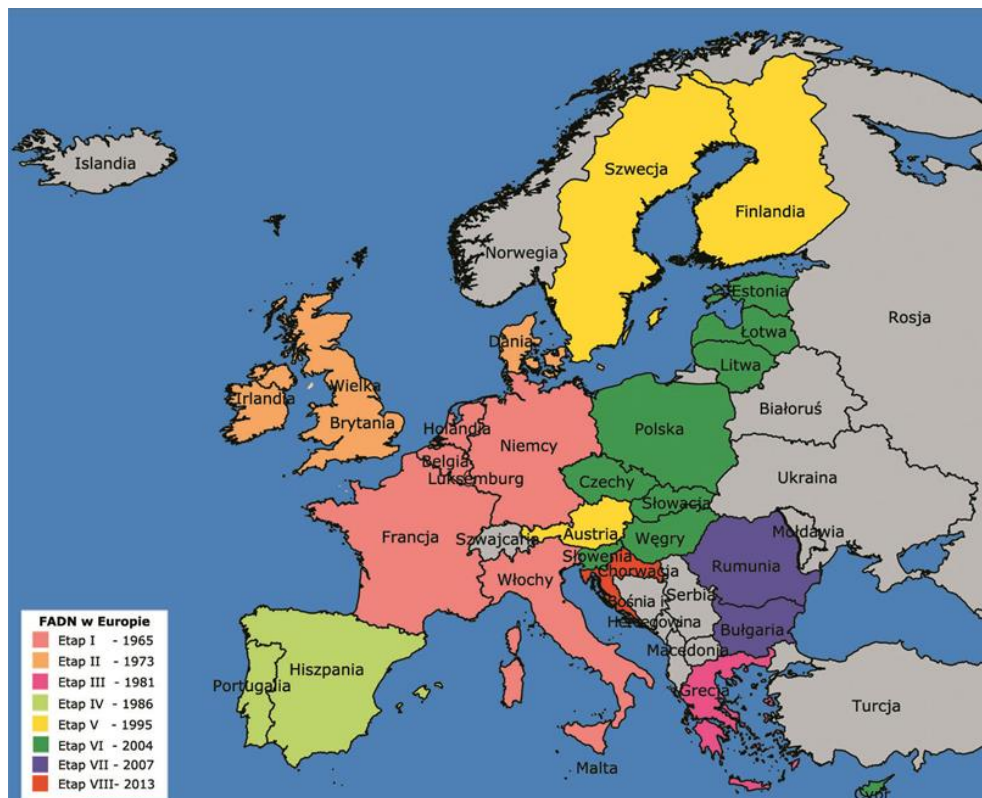
2.1. Informacje ogólne o FADN

FADN to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, którego formalne funkcjonowanie rozpoczęło się w 1965 r.

FADN był tworzony etapowo w miarę poszerzania Unii Europejskiej, na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EEC z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. W początkowej fazie (etap I) system zaistniał w sześciu państwach założycielskich (w Belgii, we Francji, w Holandii, w Luksemburgu, w Niemczech i we Włoszech), a po poszerzeniu w 1973 r. (etap II) także w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii. Od 1981 r. (etap III) dodatkowo w Grecji, od 1986 r. (etap IV) do badań włączono Hiszpanię i Portugalię, a od 1995 r. (etap V) Finlandię, Szwecję i Austrię. Od 1 maja 2004 r. (etap VI) do systemu FADN weszły także: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry, od 1 stycznia 2007 r. (etap VII) Rumunia i Bułgaria, a od 1 lipca 2013 r. Chorwacja (etap VIII).

W 2017 r. FADN funkcjonował na terenie 28 państw członkowskich UE. Poniżej przedstawiono przebieg rozszerzenia zasięgu FADN.

Mapa 1. Etapy tworzenia FADN w Europie



Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych, które opisują sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Dane gromadzone w ramach FADN dotyczą działalności rolniczej w gospodarstwach towarowych oraz tzw. OGA, tj. działalności innej niż rolnicza związanej z gospodarstwem rolnym. Brak danych o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w FADN nie pozwala na bezpośrednią ocenę sytuacji dochodowej rodzin rolniczych związanych z gospodarstwami towarowymi.

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzającej w danym regionie FADN lub państwie członkowskim co najmniej 90% wartości Standardowej Produkcji (SO).

W poszczególnych państwach członkowskich występują różne minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN (patrz: Tabela 1). Różnice te wynikają przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej państw członkowskich.

Należy podkreślić, że baza danych FADN jest jedyną, w której dane gromadzone są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

FADN bazuje na danych rachunkowych dostarczanych przez rachunkowość realizowaną w konwencji tzw. rachunkowości zarządczej. Ta odmiana rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najpełniejsze odzwierciedlenie sytuacji produkcyjno – ekonomicznej gospodarstwa rolnego. O wyborze tej odmiany rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji adekwatnych do sytuacji gospodarstw rolnych.

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

2.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych

Według znowelizowanych zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, w klasyfikacji gospodarstw rolnych stosuje się parametr ekonomiczny, którym jest Standardowa Produkcja² (ang. Standard Output, w skrócie SO).

Standardowa Produkcja (SO) jest to średnia z 5 lat wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej) uzyskana z 1 ha lub od 1 zwierzęcia³ w ciągu 1 roku, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych. W celu wyeliminowania wahań wartości produkcji (powodowanych np. złą pogodą) czy też cen produktów i środków do produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z 5 lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu.

WTGR narzuca konieczność obliczania zestawów współczynników SO dla każdego regionu rolniczego i dla każdej prowadzonej w gospodarstwie działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. Listę działalności rolniczych, dla których konieczne jest obliczenie SO ustala Komisja UE i jest ona zgodna z listą cech Badań Struktury Gospodarstw Rolnych. Duża liczba pozycji w zestawach Standardowej Produkcji odzwierciedla nie tylko zróżnicowanie rolnictwa we Wspólnocie, ale także ukazuje poziom stosowanej szczegółowości, zapewniający porównywalność dostarczanych wyników, a tym samym realnie odzwierciedlający sytuację w rolnictwie.

Przy zastosowaniu współczynników Standardowej Produkcji gospodarstwa rolne klasyfikowane są według dwóch charakterystyk:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego określana jest jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wyrażana jest wartością SO w euro. Na podstawie tak ustalonej wielkości ekonomicznej dane gospodarstwo rolne zaliczane jest do odpowiedniej klasy wielkości ekonomicznej.

Typ rolniczy gospodarstwa rolnego określany jest na podstawie udziału poszczególnych działalności rolniczych w tworzeniu całkowitej wartości SO gospodarstwa. Typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego poziom i kierunek specjalizacji.

² Do roku obrachunkowego 2009 WTGR oparta była na parametrze Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej a wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana była za pomocą Europejskiej Jednostki Wielkości [ESU].

³ SO dla grzybów odnosi się do 100 m² uprawy; SO dla drobiu odnosi się do 100 szt. zwierząt; SO dla pszczół odnosi się do 1 ula (1 rodziny pszczoły).

W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw zorganizowane są następująco:

- 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
- 21 typów podstawowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
- 61 typów szczegółowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem trzech znaków).

Z uwagi na rosnące znaczenie wielofunkcyjności gospodarstw rolnych, WTGR została uzupełniona o dodatkową „klasyfikację”, której kryterium jest udział przychodów z działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities, w skrócie OGA) w całkowitych przychodach gospodarstwa (rolnictwo + OGA + dopłaty bezpośrednie). OGA to działalność, w ramach której wykorzystywane są albo zasoby gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, maszyny itp.) albo produkty tego gospodarstwa. W zależności od tego, jaki procent całkowitych przychodów gospodarstwa stanowi OGA, dane gospodarstwo zaliczane jest do jednej z trzech klas OGA.

Działalność gospodarcza inna niż rolnicza nie jest brana pod uwagę w typologii gospodarstw dokonywanej na podstawie działalności rolniczych – zarówno wielkość ekonomiczna jak i typ rolniczy nie uwzględniają zatem przychodów związanych z OGA.

2.3. Zakres podmiotowy FADN

Minimalny próg określający gospodarstwo jako towarowe (oznacza to włączenie gospodarstwa do badań) wyrażony jest w euro. Wielkość ta jest ustalana oddzielnie dla każdego państwa członkowskiego i zmienia się w czasie, zgodnie z ewolucją struktury i siły ekonomicznej gospodarstw rolnych (patrz: Tabela 1).

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej i liczebność próby FADN w poszczególnych państwach członkowskich w 2017 r.

Państwa	Dolny próg wielkości ekonomicznej EUR	Liczba gospodarstw w próbie szt.	Struktura próby w europejskim FADN %
Austria	15 000	1 800	2,1
Belgia	25 000	1 200	1,4
Bułgaria	4 000	2 202	2,6
Chorwacja	4 000	1 251	1,5
Cypr	4 000	500	0,6
Czechy	8 000	1 417	1,6
Dania	15 000	1 850	2,1
Estonia	4 000	658	0,8
Finlandia	8 000	950	1,1
Francja	25 000	7 640	8,9
(w tym: Gwadelupa, Martynika, Reunion)	15 000	320	0,4
Grecja	4 000	5 500	6,4
Hiszpania	8 000	8 700	10,1
Holandia	25 000	1 500	1,7
Irlandia	8 000	900	1,0
Litwa	4 000	1 000	1,2
Luksemburg	25 000	450	0,5
Łotwa	4 000	1 000	1,2
Malta	4 000	536	0,6
Niemcy	25 000	8 800	10,2
Polska	4 000	12 100	14,0
Portugalia	4 000	2 300	2,7
Rumunia	2 000	6 000	7,0
Słowacja	25 000	562	0,7
Słowenia	4 000	908	1,1
Szwecja	15 000	1 025	1,2
Węgry	4 000	1 900	2,2
Wielka Brytania	25 000	2 500	2,9
(w tym: Irlandia Północna)	15 000	320	0,4
Włochy	8 000	11 106	12,9
Razem FADN UE		86 255	100

Źródło: Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2016/2129 z dnia 5 grudnia 2016 r. Ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiającego sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unia Europejska.

2.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe FADN z poszczególnych państw opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN⁴. Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, są one przekazywane w celu akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje zróżnicowanie gospodarstw rolnych pod względem ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlania tego zróżnicowania w próbie badawczej pole obserwacji jest dzielone na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw sadowniczych w innym regionie). W procedurze warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

2.5. Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie służy do ustalenia minimalnego progu wielkości ekonomicznej dla pola obserwacji FADN. W Polsce dla roku obrachunkowego 2017 próg ten został ustalony na poziomie 4 000 euro. Tabela 2 przedstawia powierzchnię niektórych upraw oraz liczbę zwierząt niezbędną do włączenia gospodarstwa do pola obserwacji FADN.

⁴ Goraj L., Osuch D., Bocian M., Cholewa I., Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2013.

Tabela 2. Rozmiary działalności rolniczych niezbędne do osiągnięcia przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej* według współczynników SO „2007”

Region	Działalność	J.m.	Ekwiwalent 4000 euro wg SO "2007"
Pomorze i Mazury	Pszenica zwyczajna i orkisz	ha	6,3
	Rzepak i rzepik	ha	5,6
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,4
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,2
	Krowy mleczne	szt.	3,2
	Tuczniki	szt.	18,3
Wielkopolska i Śląsk	Pszenica zwyczajna i orkisz	ha	5,8
	Rzepak i rzepik	ha	5,3
	Buraki cukrowe	ha	2,6
	Sady jabłoniowe	ha	2,0
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	3,1
	Tuczniki	szt.	18,1
Mazowsze i Podlasie	Pszenica zwyczajna i orkisz	ha	7,5
	Rzepak i rzepik	ha	7,0
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	1,8
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,4
	Krowy mleczne	szt.	3,6
	Tuczniki	szt.	16,5
Małopolska i Pogórze	Pszenica zwyczajna i orkisz	ha	7,2
	Rzepak i rzepik	ha	6,4
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,1
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	4,3
	Tuczniki	szt.	17,4

*Osiągnięcie przez gospodarstwo minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”, włączy GR do pola obserwacji Polskiego FADN; np. w regionie Pomorze i Mazury powierzchnia pszenicy 6,3 ha zapewnia osiągnięcie progowej wartości 4 000 euro.

2.6. Zakres przedmiotowy FADN

FADN regulowany jest przepisami prawa. Podstawowym dokumentem prawnym jest Rozporządzenie Rady nr 79/65 EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające ten system i nakładające na każde państwo członkowskie obowiązek jego utworzenia. Przepis ten określił trzy podstawowe zasady obowiązujące w FADN. Spośród nich na pierwszym miejscu wyróżniona jest zasada dobrowolnego udziału rolników w tym systemie.

Zakres i format zbieranych danych rachunkowych w gospodarstwach rolnych dla potrzeb FADN, jest szczegółowo zdefiniowany w Rozporządzeniu Komisji nr 868/2008 z dnia 3 września 2008 r. (z późniejszymi zmianami) oraz na podstawie dokumentu RI/CC 1256 Rev. 7 Farm Return Data Definitions z lutego 2012 r. Przepisy te wraz z powyższymi zmianami, obok szczegółowego wykazu zmiennych, zawierają także instrukcje dotyczące sposobu tworzenia tzw. sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN (The Farm Return) oraz definicje stosowanych pojęć.

Kierując się zapisami tego rozporządzenia można stwierdzić w sposób bardzo ogólny, że gromadzone dane w ramach FADN:

- dotyczą wyłącznie gospodarstwa rolnego,
- odzwierciedlają stan i strukturę składników majątkowych, a także stan i strukturę źródeł finansowania majątku,
- odzwierciedlają strukturę przychodów i kosztów na poziomie gospodarstwa rolnego,
- w sposób szczególny uwzględniają elementy związane ze Wspólną Polityką Rolną (dotacje).

Zatem ze względów formalnych nie ma możliwości poszerzenia zakresu zbieranych danych rachunkowych w ramach Polskiego FADN⁵. Jedynym formalnym źródłem danych o dochodach rodzin rolników jest badanie budżetów gospodarstw domowych (w tym rodzin rolniczych) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)⁶.

⁵ To jest właśnie powód odstąpienia od zbierania w ramach podstawowego zakresu Polskiego FADN danych o dochodach rodzin rolników pozyskiwanych spoza gospodarstwa rolnego, praktykowanego w rachunkowości rolnej organizowanej przez IERiGŻ-PIB do momentu uzyskania statusu Agencji łącznikowej FADN w Polsce.

⁶ W 2017 r. badaniem objęto 36 655 gospodarstw domowych, Budżety gospodarstw domowych w 2017 r. GUS, Warszawa, 2018, str. 89.

3. Cele, metoda i obiekty badawcze

3.1. Cele opracowania

Za cele opracowania przyjęto:

- zbadanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych, klasach wielkości ekonomicznej oraz klasach obszarowych gospodarstw rolnych,
- zbadanie rozkładu gospodarstw według struktury i poziomu dochodu rodziny rolnika,
- zbadanie poziomu dochodów rodzin rolników, które osiągnęły dodatni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i jednocześnie dodatni dochód spoza gospodarstwa.

3.2. Metoda

Pominięcie informacji o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w przypadku indywidualnych gospodarstw rolnych stanowi duże ograniczenie dla poznania i wyjaśniania zasad ich funkcjonowania. Mając świadomość wagi niedostatku tego typu informacji, podczas projektowania struktury bazy danych rachunkowych z gospodarstw rolnych na potrzeby Polskiego FADN i organizacji ich zbierania, podjęto decyzję o uruchomieniu zbierania danych o dochodach rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego. Badanie to prowadzone jest równolegle do zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych w celach Polskiego FADN, w tych samych gospodarstwach i jest badaniem całkowicie dobrowolnym. Doradca dostarcza rolnikowi „Ankiety dotyczącej dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”⁷ (zwanej dalej ankietą), której integralną częścią jest deklaracja woli uczestniczenia w dodatkowym w stosunku do Polskiego FADN badaniu z jednoczesną zgodą na udostępnienie tych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ-PIB.

Dotychczasowe doświadczenia w zbieraniu danych z gospodarstw rolnych wskazują, że informacje o dochodach należą do grupy najbardziej wrażliwych i rolnicy niechętnie podają szczegółowe kwoty dochodu ze źródeł pozarolniczych. Pamiętając o tym, w badaniach odstąpiono od bezpośredniego zbierania wartości odnoszących się do dochodów pozarolniczych, na rzecz wyboru kodu charakteryzującego dochód z określonego przedziału⁸ (np. kod 35 odpowiada dochodowi z przedziału 2 000 – 2 999 zł)⁹.

⁷ Pełny format kwestionariusza p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika” jest zamieszczony na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

⁸ Ten sposób zastosowano z powodzeniem w badaniu dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu, realizowanym w czerwcu 1994 r. na terenie 2 gmin we współpracy z ekspertami z Economic Research Service (ERS) i National Agency of Statistic Service (NASS) z USA. Zob.: Nieć D., Osuch D., Gomółka J.: Badanie dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu. IERiGŻ, Warszawa, 1997.

⁹ Pełen wykaz kodów dla przedziałów kwotowych zamieszczony jest na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

W trakcie roku obrachunkowego zbierano dane w ujęciu miesięcznym z wydzieleniem 4 rodzajów źródeł:

- pracy najemnej,
- świadczeń emerytalno-rentowych,
- innych świadczeń społecznych,
- pozostałych źródeł.

W przypadku zarejestrowanej działalności pozarolniczej ewidencjonowano jednorazowo za cały rok dochody po opodatkowaniu, podając dodatkowo symbol EKD/PKD.

Na potrzeby analizy dochodu spoza gospodarstwa rolnego została użyta środkowa wartość przedziału kwot dochodu, a w przypadku ostatniego przedziału przyjęto wartość 400 000 zł. Tak więc np. dla przedziału o numerze 36, w którym powinny być zawarte kwoty od 3 000 do 3 999 zł dla obliczeń dochodu spoza gospodarstwa rolnego przyjęto wartość 3 500 zł.

Informacje na temat dochodu netto z rodzinnego gospodarstwa rolnego pochodzą z bazy danych rachunkowych zebranych w ramach Polskiego FADN (zmienna SE420 w wynikach standardowych).

Do analizy statystycznej struktury gospodarstw zastosowano wykresy określające liczbę gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych, w klasach wielkości ekonomicznej oraz w poszczególnych klasach obszarowych. Dwa pierwsze kryteria są podstawą wyboru reprezentatywnej próby gospodarstw w ramach FADN, dane w tym systemie nie są zaś reprezentatywne z punktu widzenia wielkości obszarowej. Grupowanie gospodarstw według zasobów ziemi zostało zastosowane w celu zaspokojenia zapotrzebowania odbiorców przyzwyczajonych do tego kryterium grupowania gospodarstw rolnych. Ponieważ nie udało się pozyskać danych o dochodach ze wszystkich gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN, **przedstawiane wyniki nie są reprezentatywne dla ogółu gospodarstw towarowych w Polsce.**

Do analizy struktury dochodów rodzin rolników wykorzystano wykresy kolumnowe określające wielkość i strukturę dochodów rodzin rolników w poszczególnych grupach gospodarstw.

Do oceny zróżnicowania dochodów gospodarstw w próbie badawczej wykorzystano podstawowe statystyki opisowe tj. średnią arytmetyczną, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności.

Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń mogą wystąpić różnice z tytułu zaokrągleń.

3.3. Obiekty badawcze

W opracowaniu wykorzystano dane rachunkowe z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w 2017 r. dla potrzeb Polskiego FADN. Pochodziły one z 12 103 indywidualnych gospodarstw rolnych. Zbiór tych gospodarstw podzielono na dwa podzbiory, stosując następujące rozróżnienie:

- do zbadania struktury badanej zbiorowości gospodarstw wykorzystano informacje z 7 246 gospodarstw, które wypełniły ankietę dotyczącą dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika (rozdział 3 i 4),
- do zbadania dochodów rodzin rolników w gospodarstwach grupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych wykorzystano dane z 1 628 gospodarstw, które pozytywnie przeszły kontrolę jakości danych oraz w których dochód spoza gospodarstwa oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był większy od zera (rozdział 5).

Badanie dotyczące dochodów rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego prowadzone jest równoległe do badań Polskiego FADN i jest dobrowolne. W ramach tego badania 753 rolników odmówiło wypełnienia ankiety, w 1 628 gospodarstwach podano dochód spoza gospodarstwa większy od zera, a 5 618 rolników zadeklarowało dochód zerowy. Do tej grupy zaliczono również rolników, którzy wpisali w ankiecie zryczałtowany zwrot kosztów dla rolników z tytułu prowadzenia rachunkowości rolnej dla potrzeb Polskiego FADN w kwocie 200 zł. Pozostałe 4 104 ankiety zostało zakwestionowane w wyniku kontroli jakości danych i informacje w nich zawarte nie są przedmiotem analizy tego opracowania.

W celu zbadania stopnia uczestnictwa w badaniu w poszczególnych województwach obliczono udział rolników odmawiających udzielenia odpowiedzi w stosunku do wszystkich gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN. Wyniki analizy dla poszczególnych województw przedstawiono na poniższej mapie (patrz: Mapa 2). Biorąc pod uwagę stopień „odmów” można zauważyć, że w czterech województwach był on najwyższy i wynosił odpowiednio: w wielkopolskim - 13%, w mazowieckim 11%, a w śląskim i dolnośląskim 10%. W województwie opolskim, lubuskim oraz kujawsko-pomorskim wszyscy rolnicy zaakceptowali wypełnienie ankiety badawczej. W porównaniu do 2016 roku¹⁰ wzrosła liczba „odmów” uczestnictwa w badaniu (720 odmów w 2016 roku i 753 odmowy w 2017 roku).

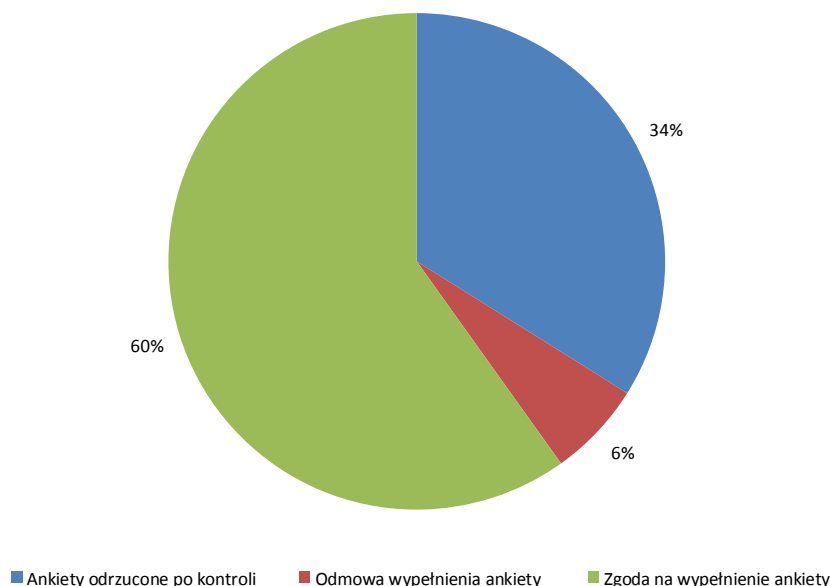
Mapa 2. Udział odmów wypełnienia ankiety w poszczególnych województwach w 2017 roku



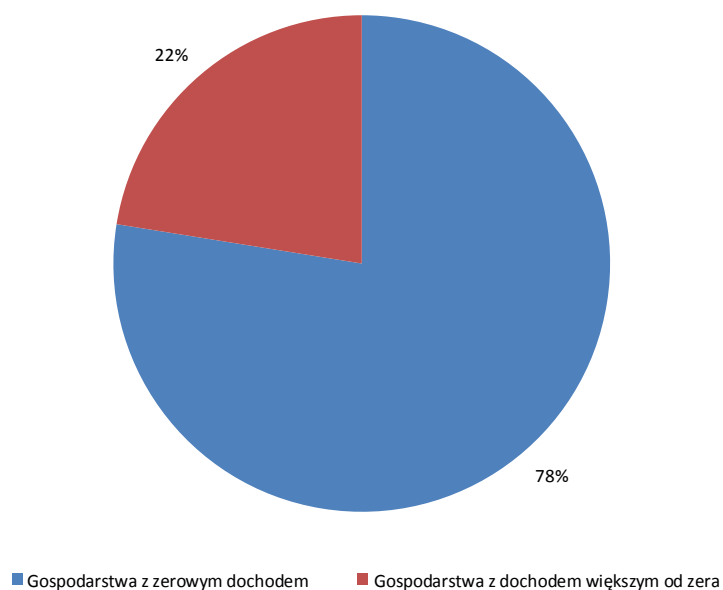
¹⁰Juchniewicz M., Kambo K., Michalak P.: Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2016 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2018.

Z zestawienia ankiet wynika, że ok. 94% gospodarstw wyraziło zgodę na udział w badaniu dotyczącym dochodów spoza gospodarstwa rolnego, jednakże aż 34% ankiet zostało zakwestionowanych w wyniku kontroli jakości danych (patrz: Wykres 1).

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach



Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego

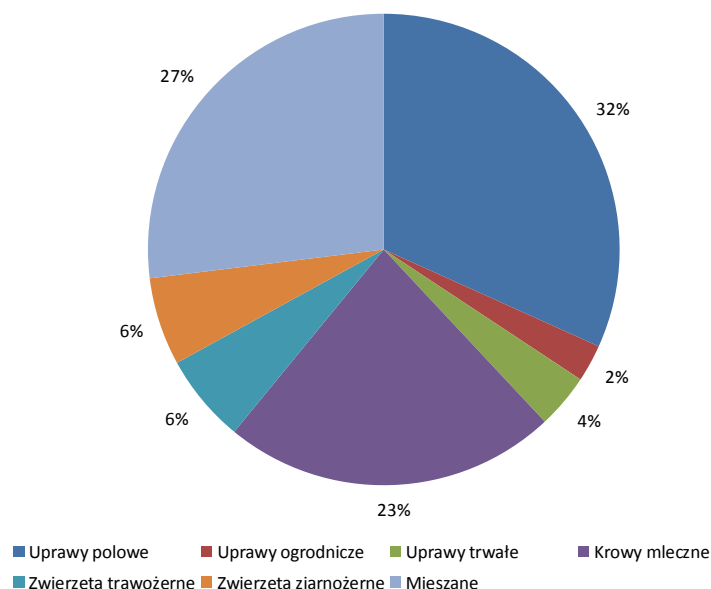


Rozkład struktury procentowej gospodarstw według wielkości zadeklarowanego dochodu spoza gospodarstwa rolnego wskazuje, że w 78% zwróconych ankiet deklarowano brak dochodu. W pozostałych 22% zadeklarowany dochód był powyżej zera (patrz: Wykres 2).

4. Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników

Badanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych gospodarstwach wykonano z uwzględnieniem 3 kryteriów grupowania: typu rolniczego (TF8), klasy wielkości ekonomicznej (ES6) i klasy obszarowej (UAA6). Pierwszym zastosowanym kryterium był typ rolniczy gospodarstwa.

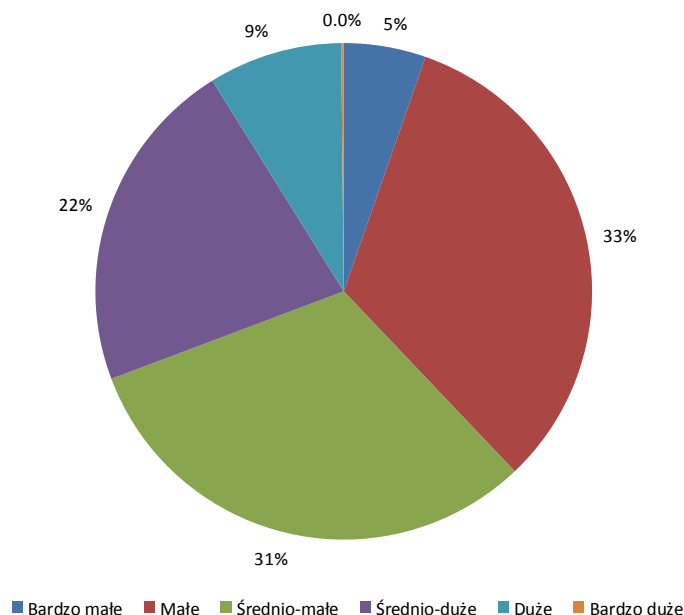
Wykres 3. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)¹¹



Analizując rozkład gospodarstw według typów rolniczych TF8 (patrz: Wykres 3) wynika, że najbardziej liczną grupą były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa wielokierunkowe z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (odpowiednio 32% i 27%). W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (23%). W pozostałych czterech typach rolniczych odsetek gospodarstw wynosił od 2 do 6% całości analizowanego zbioru.

¹¹ Pełen wykaz typów rolnych został zamieszczony na str. 35, Tabela 9.

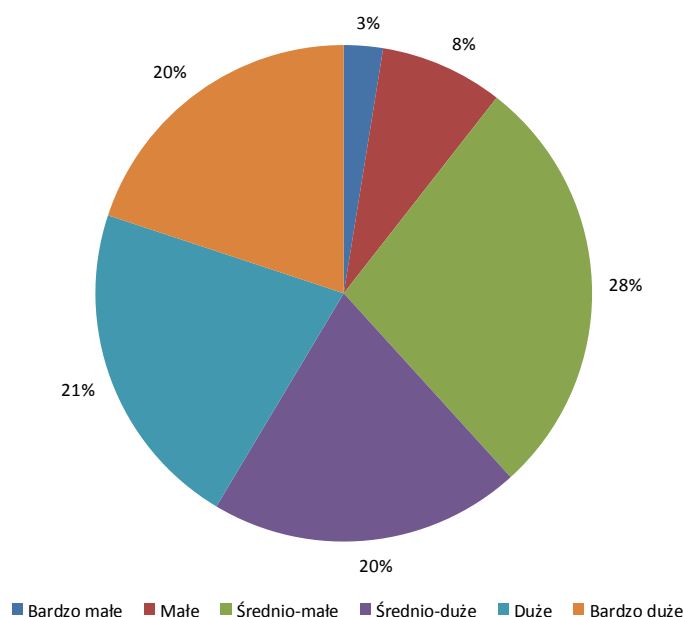
Wykres 4. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)¹²



Rozkład zbioru gospodarstw według sześciu klas wielkości ekonomicznej, ES6 (patrz: Wykres 4), wskazuje na dominujący (86%) udział w badanym zbiorze trzech kolejnych klas wielkości ekonomicznej (małych, średnio-małych i średnio-dużych). Ich wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale od 8 tys. do 100 tys. euro. Odsetek gospodarstw bardzo małych i dużych kształtował się na poziomie odpowiednio 5% i 9%. Gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) nie było w zbiorowości objętej tegorocznym badaniem.

¹² Pełen wykaz klas wielkości ekonomicznej został zamieszczony na str. 35, Tabela 10.

Wykres 5. Struktura badanego zbioru gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)¹³

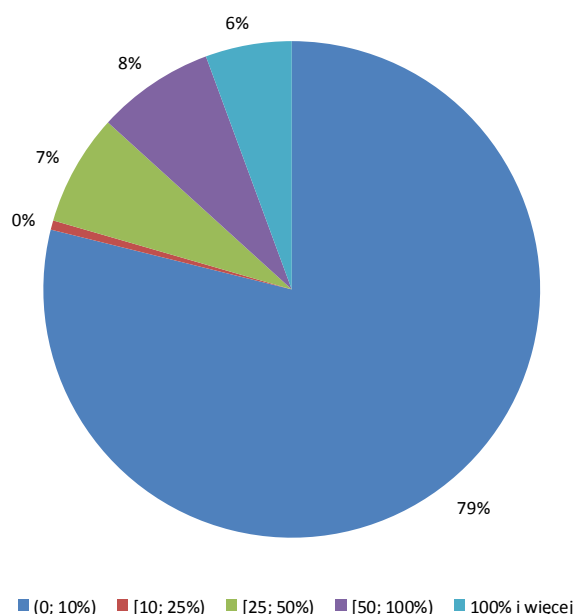


Z rozkładu zbioru gospodarstw według sześciu klas obszarowych wynika, że najliczniejszą grupą były gospodarstwa średnio-małe (28%) (patrz: Wykres 5). Powierzchnia użytków rolnych w tej grupie gospodarstw zawiera się w przedziale 10–20 ha. Udział gospodarstw bardzo dużych, dużych i średnio-dużych wyniósł po około 20%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa należące do klasy poniżej 5 ha użytków rolnych (bardzo małe). Ich udział w całym zbiorze gospodarstw wyniósł 3%.

Z porównania struktury gospodarstw utworzonych według trzech różnych kryteriów grupowania wynika, że najbardziej równomierny rozkład wystąpił w przypadku zastosowania ostatniego kryterium grupowania, czyli według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6). Największą nierównomiernością charakteryzował się rozkład liczby gospodarstw według typu rolniczego (TF8).

¹³ Pełen wykaz klas obszarowych został zamieszczony na str. 36, Tabela 11.

Wykres 6. Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2017 roku (34 743 zł)



Dla celów porównawczych, wcześniejsze analizy uzupełniono o rozkład gospodarstw według arbitralnie przyjętych przedziałów kwot dochodu spoza gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 6). Przedziały klasowe dochodów ustalono w odniesieniu do kwoty wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, oszacowanego dla 2017 roku 34 743 zł¹⁴. Dla tej analizy przyjęto następujące przedziały: poniżej 10% średniego wynagrodzenia netto, [10–25%) średniego wynagrodzenia netto, [25–50%), [50–100%) oraz powyżej 100%. Taki podział gospodarstw wskazał, że w ok. 6% badanych gospodarstw dochód spoza gospodarstwa rolnego był równy lub większy średniemu wynagrodzeniu netto w gospodarce narodowej.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

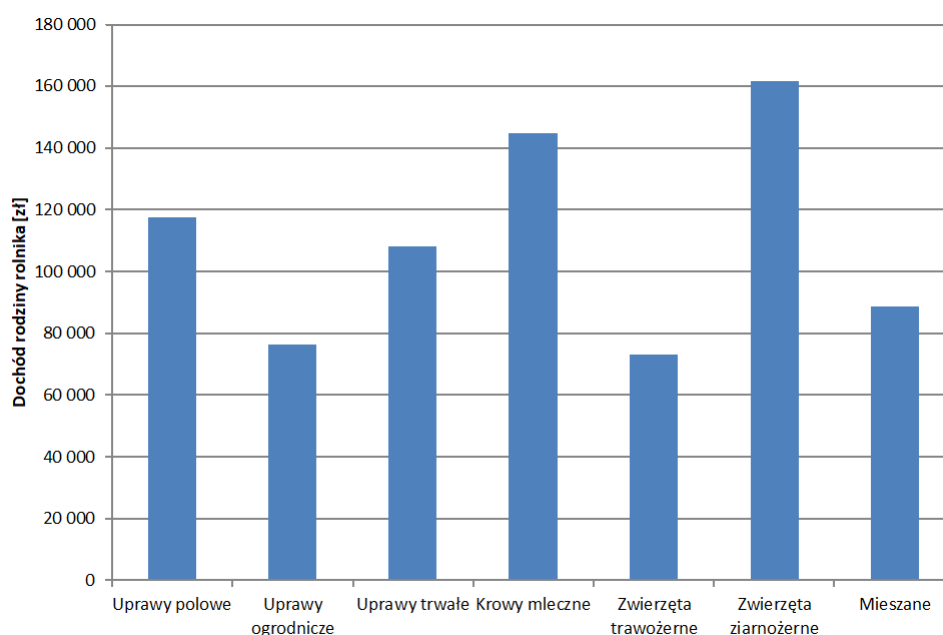
5. Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników¹⁵

Analizą objęto dochody rodzin rolników z 1 506 gospodarstw rolnych pogrupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej oraz powierzchni użytków rolnych, w których dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz dochody spoza gospodarstwa osiągnęły dodatnie wartości. Średnia wartość dochodu rodzin rolników w grupie gospodarstw, które zrealizowały dochód spoza gospodarstwa wyniosła 112 276 zł. Na kwotę tę składało się 84 901 zł dochodu netto z gospodarstwa rolnego (76%) i 27 375 zł dochodu spoza gospodarstwa (24%).

5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)

Pod względem poziomu dochodu rodziny rolnika najlepszą sytuacją dochodową charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Na kolejnych pozycjach znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i w uprawach polowych. Zdecydowanie najmniejsze dochody zrealizowały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Średni dochód rodziny rolnika w analizowanych siedmiu typach rolniczych zawierał się w przedziale od 73 332 zł do 161 395 zł (patrz: Wykres 7).

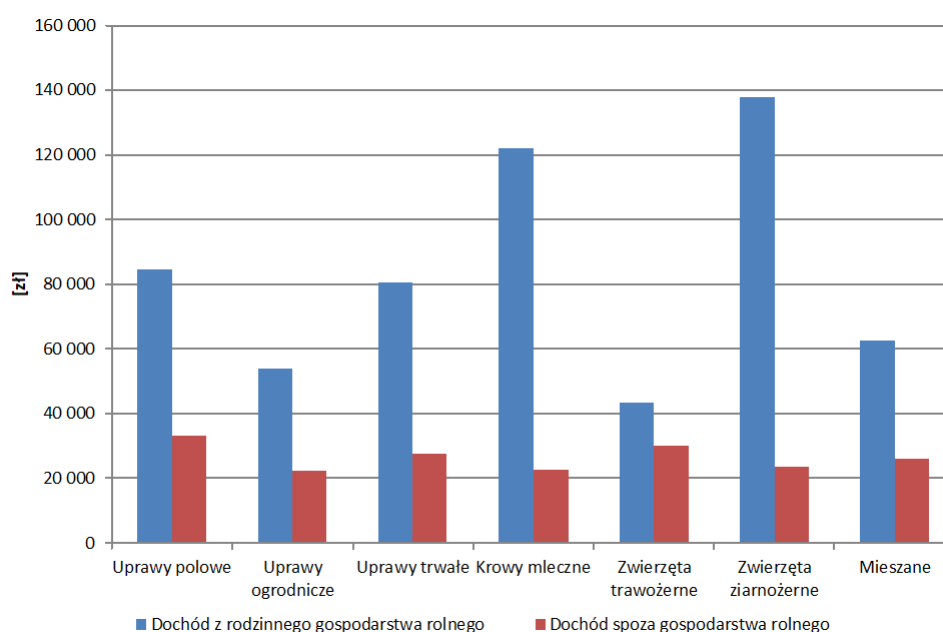
Wykres 7. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)



¹⁵ Dochód łączny obejmujący dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i dochody spoza gospodarstwa.

W poszczególnych typach rolniczych średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego kształtował się w przedziale od 43 359 do 137 807 zł (patrz: Wykres 8). Największy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i w uprawach polowych. We wszystkich tych trzech grupach wartość dochodu związanego z prowadzeniem gospodarstwa rolnego przewyższała 80 000 zł. Z kolei średni dochód spoza gospodarstwa wynosił od 22 290 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych) do 33 112 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych).

Wykres 8. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)



W badanym zbiorze gospodarstw, jak również w poszczególnych typach rolniczych, zauważalne jest duże zróżnicowanie wszystkich kategorii dochodu (patrz: Tabela 3). Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które mieszczą się w przedziale od 61% do 138%. Największe zróżnicowanie dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego jak i dochodu rodziny rolnika występowało w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (wartość współczynnika zmienności odpowiednio 138% i 103%), natomiast gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach polowych charakteryzowały się największą zmiennością dochodu spoza gospodarstwa rolnego (95%).

Tabela 3. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w badanym zbiorze gospodarstw oraz w podziale na poszczególne typy rolnicze (TF8)

Wyszczególnienie	Typ rolniczy (TF8)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy polowe	84 410	399	1 193 701	116 079	138%
Dochód spoza gospodarstwa		33 112	500	300 000	31 612	95%
Dochód rodziny rolnika		117 522	2 773	1 241 451	121 071	103%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy ogrodnicze	54 095	5 814	241 046	52 229	97%
Dochód spoza gospodarstwa		22 290	2 250	55 500	13 648	61%
Dochód rodziny rolnika		76 385	8 717	262 046	50 485	66%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy trwałe	80 319	3 103	363 331	79 720	99%
Dochód spoza gospodarstwa		27 583	250	93 000	22 234	81%
Dochód rodziny rolnika		107 903	25 697	393 331	85 489	79%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Krowy mleczne	121 947	963	1 144 589	130 892	107%
Dochód spoza gospodarstwa		22 714	250	150 000	19 302	85%
Dochód rodziny rolnika		144 661	10 432	1 159 589	128 707	89%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta trawożerne	43 359	165	228 557	49 156	113%
Dochód spoza gospodarstwa		29 973	3 000	180 000	27 161	91%
Dochód rodziny rolnika		73 332	12 090	237 557	52 083	71%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta ziarnożerne	137 807	1 403	686 495	141 471	103%
Dochód spoza gospodarstwa		23 588	250	108 000	22 486	95%
Dochód rodziny rolnika		161 395	10 403	728 995	140 586	87%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Mieszane	62 376	351	764 482	80 147	128%
Dochód spoza gospodarstwa		26 050	250	159 000	20 704	79%
Dochód rodziny rolnika		88 426	9 921	773 482	79 827	90%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	84 901	165	1 193 701	109 007	128%
Dochód spoza gospodarstwa		27 375	250	300 000	24 737	90%
Dochód rodziny rolnika		112 276	2 773	1 241 451	109 709	98%

Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w dochodzie rodziny rolnika odnotowano w trzech grupach gospodarstw (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 6):

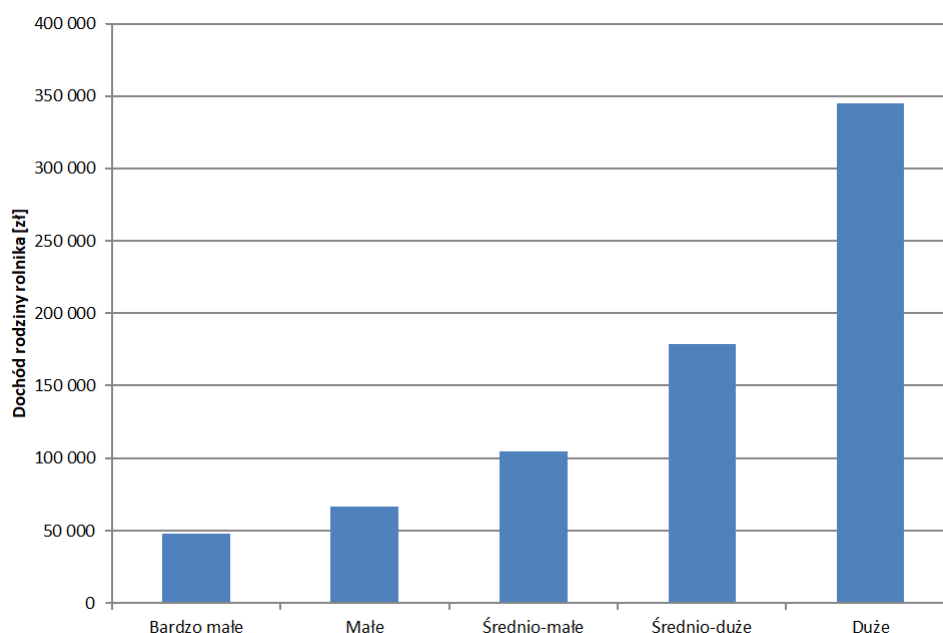
- specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (40,9%),
- specjalizujących się w produkcji mieszanej (29,5%),
- specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (29,2%).

Biorąc z kolei pod uwagę udział procentowy wartości przekazania produktów gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego w wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego to najwyższy wskaźnik procentowy odnotowano w gospodarstwach mieszanych (2,6%), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (0,5%).

5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)

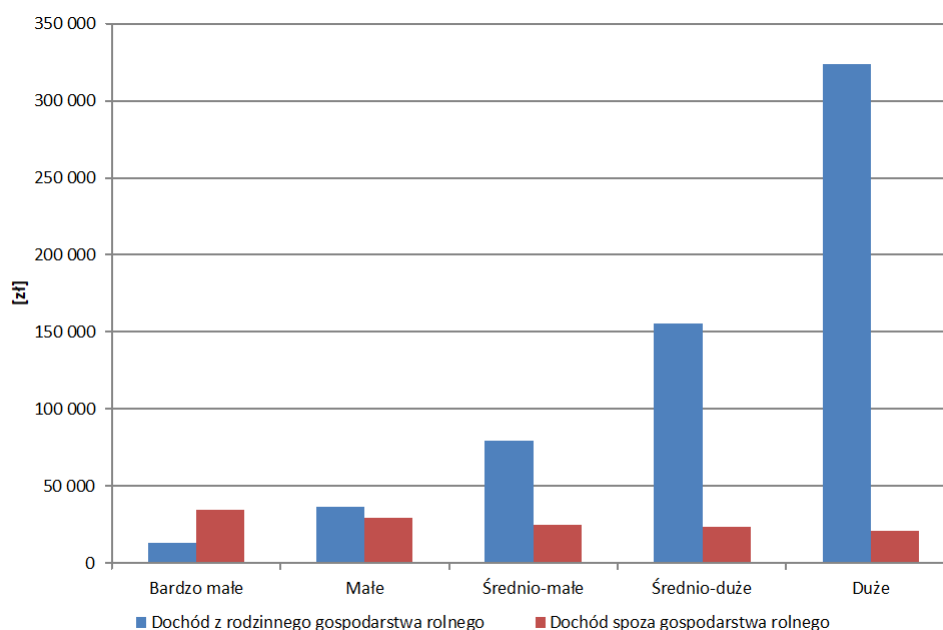
Analizując dochody rodzin rolników w gospodarstwach pogrupowanych według sześciu klas wielkości ekonomicznej (ES6) zauważono, że przeciętny dochód rodziny rolnika zwiększał się w kolejnych klasach (patrz: Wykres 9 oraz Tabela 4). Kwota tego dochodu zawierała się w przedziale od 48 418 zł dla gospodarstw bardzo małych (wielkość od 2 tys. do 8 tys. euro) do 344 540 zł dla gospodarstw dużych (wielkość od 100 tys. do 500 tys. euro). Oznacza to, że średni dochód w klasie gospodarstw dużych był ponad 7 razy większy niż w klasie gospodarstw bardzo małych. Te wyraźne zależności przekładają się na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Średni dochód z rodzinnego gospodarstwa w klasie gospodarstw dużych przewyższył 24-krotnie średni dochód z klasy gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 10). Świadczy to o bardzo dużym zróżnicowaniu przeciętnego dochodu między klasami wielkości ekonomicznej. Dane dla klasy gospodarstw bardzo dużych nie są prezentowane w tabelach i na wykresach, ponieważ w badanej grupie gospodarstw żadne z gospodarstw nie osiągnęło klasy wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro.

Wykres 9. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)



W przypadku dochodu spoza gospodarstwa relacje między klasami wielkości ekonomicznej kształtowały się odmiennie (patrz: Wykres 10). Średni dochód spoza gospodarstwa rolnego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wynosił od 21 288 zł (klasa gospodarstw dużych) do 34 935 zł (klasa gospodarstw bardzo małych). Wnioskować można, że dochody spoza gospodarstwa rolnego wpływały na niwelowanie różnic w potencjale gospodarstw rolnych.

Wykres 10. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (E56)



Wyniki statystyczne poszczególnych kategorii dochodu (patrz: Tabela 4) wskazują, że przy podziale na klasy wielkości ekonomicznej największą zmiennością charakteryzował się dochód spoza gospodarstwa rolnego. W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, współczynnik zmienności przyjmował wartości zawierające się w przedziale od 58% w gospodarstwach średnio-dużych do 158% w gospodarstwach bardzo małych. Z kolei współczynnik zmienności dochodu rodziny rolnika przy tym grupowaniu wahał się od 50% w gospodarstwach średnio-małych do 69% w gospodarstwach dużych. Uzyskane rezultaty potwierdzają występowanie zróżnicowania poziomu dochodów pomiędzy wyodrębnionymi klasami wielkości ekonomicznej.

Tabela 4. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna (ES6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	13 483	165	244 785	21 317	158%
Dochód spoza gospodarstwa		34 935	750	138 000	25 461	73%
Dochód rodziny rolnika		48 418	3 953	265 785	32 059	66%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	37 172	399	308 658	33 230	89%
Dochód spoza gospodarstwa		29 574	500	180 000	23 641	80%
Dochód rodziny rolnika		66 746	2 773	323 658	39 036	58%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	80 007	798	363 331	48 432	61%
Dochód spoza gospodarstwa		24 990	250	150 000	22 854	91%
Dochód rodziny rolnika		104 998	10 687	394 813	52 033	50%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	155 236	1 432	681 914	89 771	58%
Dochód spoza gospodarstwa		24 003	250	300 000	28 840	120%
Dochód rodziny rolnika		179 239	10 432	711 914	91 979	51%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	323 252	6 467	1 193 701	232 750	72%
Dochód spoza gospodarstwa		21 288	500	180 000	22 663	106%
Dochód rodziny rolnika		344 540	8 717	1 241 451	239 454	69%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	-	-	-	-	-
Dochód spoza gospodarstwa		-	-	-	-	-
Dochód rodziny rolnika		-	-	-	-	-
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	84 901	165	1 193 701	109 007	128%
Dochód spoza gospodarstwa		27 375	250	300 000	24 737	90%
Dochód rodziny rolnika		112 276	2 773	1 241 451	109 709	98%

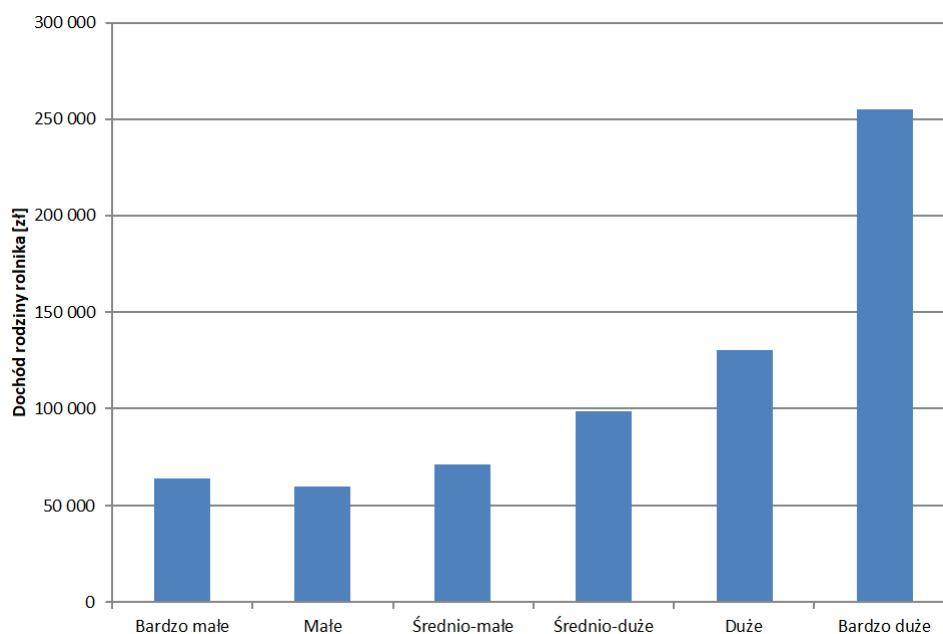
Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w strukturze dochodu gospodarstwa domowego rodziny rolnika (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 7), stwierdzono w gospodarstwach bardzo małych. W tej klasie ekonomicznej dochody ze źródeł zewnętrznych stanowiły aż 72% dochodu rodziny rolnika. Również znaczący, wynoszący 44%, udział dochodów spoza rolnictwa w dochodach rodzin rolników uwidocznił się w gospodarstwach małych. W przypadku gospodarstw dużych dochód spoza gospodarstwa miał około 6% udział w wartości dochodu rodziny rolnika. Taka sama tendencja wystąpiła w odniesieniu do wartości przekazanych własnych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział przekazanych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział przekazanych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział przekazanych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. W gospodarstwach dużych i wynosił tylko 0,3%, a największy stanowił 8% w gospodarstwach bardzo małych.

Otrzymane wyniki wskazują na silną tendencję zmniejszania się znaczenia dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Podobnie maleje również udział wartości przekazanych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)

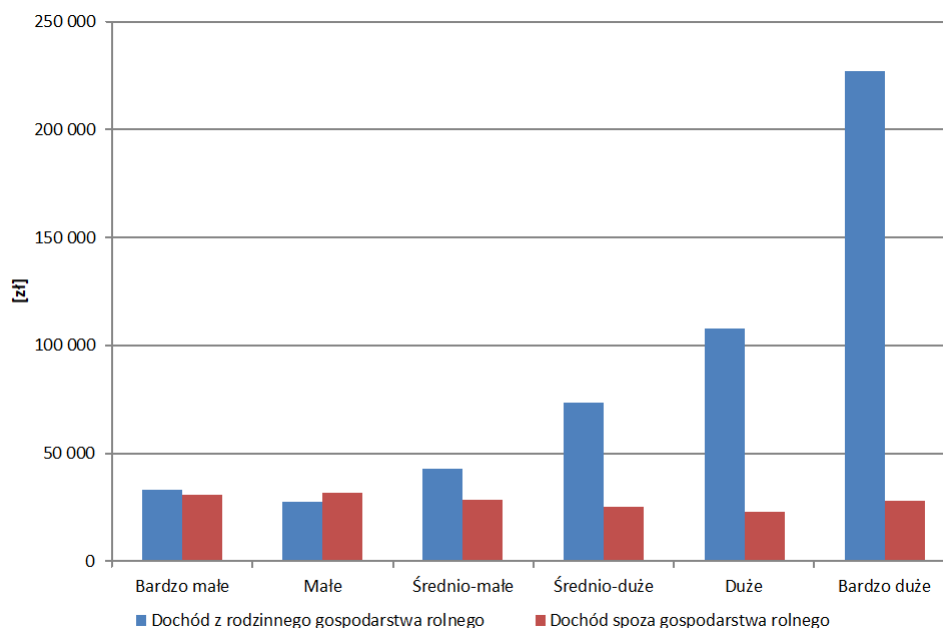
Ostatnim grupowaniem, jakie zastosowano dla potrzeb analizy dochodów rodzin rolników, był podział według posiadanych zasobów ziemi.

Wykres 11. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)



Analizując kształtowanie się dochodów rodziny rolnika w gospodarstwach pogrupowanych według 6 klas obszarowych zaobserwowano, że dochód ten rośnie wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytków rolnych gospodarstwa (patrz: Wykres 11). Wyjątek stanowiły bardzo małe gospodarstwa, mniejsze niż 5 ha, w których odnotowana wartość dochodu była wyższa niż w gospodarstwach małych. To oznacza, że klasyfikacja gospodarstw według zasobów ziemi nie odwzorowuje zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw. Jednocześnie zaobserwowano, że dochód w klasie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 50 ha) był ponad 4 krotnie większy od dochodu w klasie gospodarstw małych (od 5 do 10 ha). Średni dochód rodziny rolniczej zawierał się w granicach od 59 978 zł w gospodarstwach małych do 254 749 zł w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)



Kształtowanie się dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykazuje podobną tendencję jak w przypadku dochodów rodziny rolnika (patrz: Wykres 12). Wraz ze wzrostem obszaru, zwiększa się średni dochód z rodzinnego gospodarstwa. Wartości dochodów spoza gospodarstwa rolnego we wszystkich analizowanych grupach kształtowały się w przedziale od 23 166 zł do 32 103 zł.

Statystyki obliczone dla tego rodzaju grupowania wykazały zróżnicowanie dochodów (patrz: Tabela 5). Wartość współczynnika zmienności dla dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zawierała się w przedziale od 77% w gospodarstwach dużych do 136% w gospodarstwach małych. Zróżnicowane były także dochody spoza gospodarstwa rolnego. Wartość współczynnika zmienności zawierała się w przedziale od 55% dla gospodarstw bardzo małych do 125% dla gospodarstw bardzo dużych. Wartość współczynnika zmienności dla dochodów rodziny rolnika zawierała się w przedziale od 62% w gospodarstwach dużych do 74% w gospodarstwach bardzo dużych.

Tabela 5. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR (UAA6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	33 200	899	244 785	43 432	131%
Dochód spoza gospodarstwa		31 067	2 250	90 000	17 102	55%
Dochód rodziny rolnika		64 267	8 717	265 785	43 175	67%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	27 875	165	241 046	37 839	136%
Dochód spoza gospodarstwa		32 103	750	150 000	24 792	77%
Dochód rodziny rolnika		59 978	3 953	309 202	41 982	70%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	42 977	996	376 689	43 221	101%
Dochód spoza gospodarstwa		28 554	250	159 000	23 183	81%
Dochód rodziny rolnika		71 531	2 773	394 813	47 155	66%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	73 870	399	481 247	60 171	81%
Dochód spoza gospodarstwa		25 304	500	180 000	22 431	89%
Dochód rodziny rolnika		99 174	9 399	511 247	62 341	63%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	107 629	1 100	681 914	82 896	77%
Dochód spoza gospodarstwa		23 166	250	120 000	20 205	87%
Dochód rodziny rolnika		130 795	10 432	711 914	81 690	62%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	226 656	798	1 193 701	188 196	83%
Dochód spoza gospodarstwa		28 093	250	300 000	35 111	125%
Dochód rodziny rolnika		254 749	16 522	1 241 451	189 643	74%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	84 901	165	1 193 701	109 007	128%
Dochód spoza gospodarstwa		27 375	250	300 000	24 737	90%
Dochód rodziny rolnika		112 276	2 773	1 241 451	109 709	98%

W gospodarstwach z wyższych klas obszarowych widoczne jest zmniejszenie znaczenia pozarolniczych źródeł dochodu w tworzeniu dochodu rodziny rolnika (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 8). W gospodarstwach małych, dochód spoza gospodarstwa rolnego stanowił 54% dochodu rodziny rolnika. Natomiast w grupie gospodarstw bardzo dużych, udział ten wyniósł tylko 11%. Podobna tendencja zachowała się w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych na spożycie do gospodarstwa domowego. Najwyższą relację procentową wartości przekazanych do wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach bardzo małych i małych po 4%. Dla porównania wskaźnik ten w grupie gospodarstw bardzo dużych wyniósł 0,5%.

6. Podsumowanie

Sytuacja ekonomiczna rodzin rolników w badanych gospodarstwach kształtowana jest przede wszystkim przez poziom dochodów z gospodarstwa rolnego i w znacznie mniejszym stopniu przez dochody spoza gospodarstwa. Jedynie w gospodarstwach o najmniejszej sile ekonomicznej dochody spoza gospodarstwa przewyższyły dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Z analizy gospodarstw domowych uzyskujących dochody spoza gospodarstwa rolnego wynika, że najniższe dochody spoza gospodarstwa uzyskiwali rolnicy posiadający gospodarstwa zaliczane do grup średnio-dużych i dużych zarówno pod względem wielkości ekonomicznej jak i wielkości obszarowej.

Szczególnie wysokie dochody spoza gospodarstwa rolnego uzyskiwali rolnicy prowadzący najmniejsze gospodarstwa rolne.

7. Aneks tabelaryczny

Tabela 6. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	433	44	39	339	91	74	486
Wielkość ekonomiczna [euro]	32 826,4	46 300,6	21 819,4	44 510,5	23 820,0	95 710,9	32 523,7
powierzchnia użytków rolnych [ha]	40,5	5,0	12,2	29,5	23,9	30,9	26,7
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	84 410,3	54 095,2	80 319,4	121 947,3	43 359,4	137 807,1	62 376,1
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	891,4	917,9	428,3	1 451,9	995,3	1 325,8	1 601,1
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	1,1	1,7	0,5	1,2	2,3	1,0	2,6
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	33 112,0	22 289,8	27 583,3	22 713,9	29 972,5	23 587,8	26 049,9
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	48,3	28,3	33,3	29,6	47,8	36,5	39,0
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	28,9	53,9	44,7	38,8	34,1	35,8	35,8
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	8,1	14,8	16,3	24,6	12,0	20,0	17,2
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	10,7	2,2	5,7	5,4	3,8	4,8	6,4
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	4,0	0,8	0,0	1,6	2,3	2,8	1,6
Dochód rodziny rolnika [zł]	117 522,3	76 385,0	107 902,7	144 661,1	73 331,9	161 394,9	88 426,0
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	28,2	29,2	25,6	15,7	40,9	14,6	29,5

Tabela 7. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	151	589	418	250	98	0
Wielkość ekonomiczna [euro]	6 224,5	15 554,6	34 904,5	66 918,9	161 494,6	.
powierzchnia użytków rolnych [ha]	9,3	16,7	28,6	50,0	102,0	.
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	13 482,8	37 171,7	80 007,1	155 235,8	323 251,9	.
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 111,9	1 233,0	1 315,7	1 424,3	1 039,8	.
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	8,2	3,3	1,6	0,9	0,3	.
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	34 935,4	29 573,9	24 990,4	24 003,0	21 288,3	.
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	49,0	49,2	37,3	23,4	11,8	.
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	39,5	32,5	35,8	32,0	40,0	.
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	6,8	11,1	19,1	24,3	23,6	.
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	4,4	5,2	6,8	14,4	14,8	.
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	0,2	2,0	1,0	5,9	9,8	.
Dochód rodziny rolnika [zł]	48 418,2	66 745,6	104 997,6	179 238,8	344 540,2	.
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	72,2	44,3	23,8	13,4	6,2	.

Tabela 8. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	60	168	491	306	265	216
Wielkość ekonomiczna [euro]	21 728,0	11 926,0	20 507,5	32 141,5	50 248,2	95 927,5
powierzchnia użytków rolnych [ha]	3,0	7,8	14,6	24,6	38,7	89,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	33 200,0	27 875,1	42 977,1	73 870,3	107 629,2	226 656,4
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 326,6	1 063,6	1 314,4	1 216,6	1 366,3	1 222,7
Udział przekazów w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	4,0	3,8	3,1	1,6	1,3	0,5
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	31 066,7	32 102,7	28 554,0	25 303,9	23 166,0	28 092,6
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	37,7	47,7	48,0	38,3	32,7	28,4
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	50,8	37,7	31,1	38,3	36,3	27,9
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	9,3	10,0	12,9	17,0	21,7	17,4
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	2,3	2,3	6,2	5,8	8,0	17,2
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	0,0	2,2	1,7	0,6	1,3	9,1
Dochód rodziny rolnika [zł]	64 266,7	59 977,8	71 531,1	99 174,2	130 795,3	254 749,0
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	48,3	53,5	39,9	25,5	17,7	11,0

Tabela 9. Grupowanie gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)

Typy rolnicze TF8		Typy rolnicze podstawowe	
Symbol	Nazwa	Symbol	Nazwa
1	Uprawy polowe	15	Specjalizujące się w uprawie zbóż (łącznie z ryżem), roślin oleistych i wysokobiałkowych na nasiona
		16	Specjalizujące się w uprawie polowej różnych gatunków roślin
		61	Mieszane - różne uprawy
2	Uprawy ogrodnicze	21	Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych) pod wysokimi osłonami
		22	Specjalizujące się w gruntowych uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
		23	Specjalizujące się w uprawie grzybów i w szkółkarstwie oraz uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
3	Winnice	35	Specjalizujące się w uprawie winorośli
4	Uprawy trwałe	36	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (bez winorośli i oliwek)
		37	Specjalizujące się w uprawie oliwek
		38	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe)
5	Krowy mleczne	45	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego
6	Zwierzęta trawożerne	46	Specjalizujące się w chowie bydła rzeźnego (w tym hodowla)
		47	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego i rzeźnego (w tym hodowla)
		48	Specjalizujące się w chowie owiec, kóz i innych zwierząt żywionych paszami objętościowymi
7	Zwierzęta ziarnożerne	51	Specjalizujące się w chowie trzody chlewnej
		52	Specjalizujące się w chowie drobiu
		53	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
8	Mieszane	73	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami objętościowymi
		74	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami treściwymi
		83	Mieszane - uprawy polowe i zwierzęta żywione paszami objętościowymi
		84	Mieszane - różne uprawy i zwierzęta
		84	Mieszane - różne uprawy i zwierzęta

Tabela 10. Grupowanie gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (euro), klasyfikacja ES6

ES6		Rozmiar w euro			
Bardzo małe	(1)	2 000	≤	€	< 8 000
Małe	(2)	8 000	≤	€	< 25 000
Średnio-małe	(3)	25 000	≤	€	< 50 000
Średnio-duże	(4)	50 000	≤	€	< 100 000
Duże	(5)	100 000	≤	€	< 500 000
Bardzo duże	(6)			€	≥ 500 000

Tabela 11. Grupowanie gospodarstw rolnych według wielkości powierzchni użytków rolnych (UR), klasyfikacja UAA6

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha
bardzo małe (AXS)	UR ≤ 5
małe (AS)	5 < UR ≤ 10
średnio - małe (AMS)	10 < UR ≤ 20
średnio - duże (AML)	20 < UR ≤ 30
duże (AL)	30 < UR ≤ 50
bardzo duże (AXL)	UR > 50

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB